

Гуменюк І. Л.

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

ІНТОНАЦІЙНА МОДЕЛЬ ДИНАМІЧНИХ ПЕЙЗАЖНИХ ОПИСІВ АНГЛОМОВНОЇ ХУДОЖНЬОЇ ПРОЗИ

У статті подано результати вивчення функціонування інтонаційних параметрів у реалізації англомовних динамічних пейзажних описів. Дослідження інтонаційних параметрів, що забезпечують динамічність описів природи, здійснено шляхом аудитивного аналізу цього виду описових уривків. Під час експерименту аудиторі-фонетисти спиралися на робочу класифікацію лінгвістичних ознак описів природи, авторську модель графічної інтерпретації взаємодії одиниць різних мовних рівнів у процесі реалізації описів та комплексну програму й методику експериментально-фонетичного дослідження. Окрім загальновідомих просодичних параметрів, уперше визначено рівень емоційно-прагматичного потенціалу динамічних пейзажних описів. Отримані дані вможливають виокремлення інтонаційних ознак, які дозволяють безпомилково визначати опис природи за видовою належністю (динамічний). Вищезгадані просодичні характеристики здатні сформувати інваріантну інтонаційну модель динамічних описів природи, до якої входять: середній підвищений і високий такти; усічена, поступово спадна ступінчаста і поступово спадна ступінчаста з порушеною поступовістю шкали; низький і високий спадні, низький висхідний термінальні тони; широкий, розширений і середній тональні діапазони; нульовий, позитивний розширений та негативний широкий міжсинтагменний інтервали; нульовий, позитивний середній і розширений інтервали між передтактом і тактом; позитивний звужений та негативні середній і вузький інтервали між шкалою і ядром; на ділянці «ядро – затакт» – нульовий, позитивний розширений, середній і звужений тональні інтервали. Динамічність описів також забезпечується наявністю коротких і перцептивних пауз, модифікаціями гучності та темпу. Отримані результати можуть слугувати підґрунтям для подальшого дослідження англомовних динамічних описових фрагментів на матеріалі інших мов.

Ключові слова: аудитивний аналіз, динамічні пейзажні описи, інваріантна інтонаційна модель, інтонаційні параметри, інтонація, емоційно-прагматичний потенціал, усна реалізація.

Постановка проблеми. Художні твори повертають увагу науковців завдяки жанровій різноманітності й багатству мовних засобів, які використовують автори. У процесі розгортання фабули художнього тексту пейзажний опис є тлом для змалювання образів, подій, настрою головних героїв. Проте пейзажна замальовка виконує низку інших функцій, які перетворюють її на важливий елемент англомовного художнього твору, здатного впливати на емоції та враження читача. На нашу думку, більш повне сприйняття картин природи можливе саме під час усної реалізації. Цьому сприяє певне інтонаційне оформлення, притаманне опису природи і його динамічному різновиду зокрема. Отже, вважаємо за необхідне розглянути у статті особливості інтонаційної моделі англомовних динамічних пейзажних описів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Опис природи розглядається лінгвістами як одна з композиційно-мовленнєвих форм [6], в оформ-

ленні якої беруть участь одиниці всіх мовних рівнів [1, с. 161–165]. При цьому найбільш висвітленими у лінгвістичних джерелах є лексичне наповнення [5, с. 162–167], граматична структура [4, с. 121–125] та стилістичні особливості [7, с. 146–148; 8, с. 137–141] описів природи. На противагу згаданим вище результатам лінгвістичних розвідок інтонаційний складник поки що не отримав достатньої уваги з боку науковців. Саме дослідження просодичного оформлення творів і динамічних пейзажних описів уможливило їх цілісне сприйняття читачем та слухачем. На нашу думку, детальний розгляд функціонування одиниць підсистем інтонації динамічних описів здатний доповнити й урізноманітнити висвітлення картин природи англомовних творів.

Постановка завдання. Метою статті є встановлення просодичних параметрів інтонаційної моделі динамічних описів природи в англомовних прозових творах шляхом аудитивного аналізу.

Виклад основного матеріалу. Для вивчення інтонації динамічних пейзажних описів розроблено програму й методику проведення експериментально-фонетичного дослідження, одним з етапів якого є проведення аудитивного аналізу динамічних фрагментів із залученням аудиторів-фонетистів. У процесі експерименту аудитори послуговувалися робочою класифікацією лінгвістичних ознак описів природи [2, с. 165–169] та моделлю графічної інтерпретації взаємодії одиниць різних мовних рівнів у процесі реалізації описів [1, с. 161–165]. Крім того, їм пропонувався алгоритм визначення емоційно-прагматичного потенціалу (далі – ЕПП) описів природи [3, с. 107–118] задля виокремлення ЕПП кожного уривка. Отримані експериментальні дані підлягали узагальненню та лінгвістичній інтерпретації.

Результати аудитивного аналізу інтонації динамічних пейзажних описів уможливають виокремлення певних просодичних параметрів, які входять до інтонаційної моделі вищезгаданих описів.

Отримані у процесі експерименту дані аналізу руху тону на першому наголошеному складі шкали свідчать про те, що середній підвищений (61,54%) і високий (34,62%) із висхідний рухом такти є найрекурентнішими у динамічних пейзажних описах. Ці види такту маніфестують інтоногрупи (далі – ІГ), які містять нову думку та можуть бути інформаційними або емоційними центрами описів інших видів. Тенденція до зростання показників середнього підвищеного і високого початку шкали віддзеркалює зростання динамічного складника в аналізованих описах та свідчить про підвищення ступеня їх динамічності й емоційного рівня до високого.

Зареєстровані особливості функціонування типів шкал у динамічних описах природи вказують на наявність усіченої (42,83%) й повної шкал, серед різновидів якої найчастотнішими є поступово спадна ступінчаста (20,02%) і поступово спадна ступінчаста з порушеною поступовістю (28,08%) шкали. Висока рекурентність усіченої шкали в описах природи цього виду пов'язана з подрібненим членуванням на ІГ (1–2 ритмогрупи), високим рівнем емоційності та модифікаціями темпу впродовж звучання описів. Значні показники останнього типу шкали пояснюються тим, що поступово спадна ступінчаста шкала з порушеною поступовістю у поєднанні з модифікаціями гучності й темпу, складним ритмом, розширенням тонального діапазону (розширений → широкий), перепадами тонального інтервалу на ділянках інтонаційного контуру також сприяє

підвищенню рівня ЕПП динамічних пейзажних описів. Поступово спадна ступінчаста шкала, на протигагу згаданим вище типам шкал, зафіксована в ІГ, які не несуть вагомої чи нової інформації і є тлом для кульмінаційних ділянок описів. Функціонування описаних вище типів шкал можна прослідкувати на такому прикладі: «...and at 'last^ξ 'went 'out^ξ to the 'road^ξ 'where^ξ 'headless of the 'growling 'thunder^ξ and the 'great 'drops of 'rain^ξ that be'gan to 'splash a'round her...||» [9, с. 83]. Опис розпочинається ІГ – актуалізованою усіченою шкалою у поєднанні з високим висхідним тоном із високою швидкістю руху тону, що містить обставину часу (...and at 'last^ξ). Таке інтонаційне оформлення передає кульмінаційний момент, коли героїня, яка втікала від загрози, вийшла на дорогу у пошуках допомоги. Аж раптом почалася негода (... 'headless of the 'growling 'thunder^ξ and the 'great 'drops of 'rain^ξ that be'gan to 'splash a'round her...||), що у подальшому розгортанні опису актуалізується за допомогою поступово спадної шкали з порушеною поступовістю у комбінації з низькими спадним та висхідним термінальними тонами.

Щодо ролі термінального тла в оформленні англомовних динамічних описів, то нами зафіксовано переважання алотонів спадного тону (низький – 29,03%, високий – 20,36%). У складі аналізованих прозових фрагментів зареєстровано також ІГ, оформлені низьким висхідним термінальним тоном (14,51%). Такий розподіл числових даних цілком відповідає природі.

Саме високий спадний термінальний тон із великою швидкістю зміни напрямку руху та різкі перепади тональних рівнів на межі ритмогруп і надають розглядуваним описам динамічності й високого рівня ЕПП, що унаочнює такий приклад: «'Pretty (The Avenue)?|| 'Oh^ξ 'pretty^ξ 'doesn't 'seem the 'right 'word to 'use.|| 'Nor 'beautiful, 'either.|| They don't 'go 'far e'nough.|| Oh, ^ξ it was wonderful – ^ξ wonderful.|| It's the 'first 'thing I 'ever 'saw^ξ that couldn't be im'proved upon my i'magi'nation.|| It 'just 'satisfies me 'here^ξ – she 'put 'one 'hand on her 'breast^ξ – 'it 'made a 'queer 'funny 'ache^ξ and ye^ξ it was a 'pleasant 'ache.|| 'Did you 'ever have an 'ache like 'that^ξ 'Mr. 'Cuthbert? ||» [10, с. 22]. Піднесений настрій дівчинки від споглядання квітучих яблунь передається вигуками, реалізованими з високим спадним тоном (^ Oh, ^ξ...). Головна героїня не погоджується з попереднім описом вулиці (Pretty (The Avenue)?||) й намагається висловити свої позитивні почуття від уперше побаченого пейзажу (... Oh, ^ξ it was wonderful – ^ξ wonderful.||), що

прослідковується у лексичному повторі, оформленому високим спадним тоном. Також приємне відчуття й хвилювання від милування красою деревами навесні (... *'it \`made a \`queer \`funny \`ache⁵ and yet⁵ it was a pleasant %ache.*) підсилюється актуалізацією ІГ ковзною шкалою в поєднанні із середнім спадним тоном. Таке інтонаційне оформлення надає динамічності опису й підвищує його ЕПП до високого.

Щодо функціонування тонального діапазону в англійських динамічних пейзажних описах, то за результатами аналізу в інтонаційній структурі описів встановлено високу частоту актуалізації розширеного (53,62%) й середнього (25,00%) тонального діапазону. Крім того, в аналізованих уривках зафіксовано також ІГ із широким його різновидом (20,45%), що свідчить про характерні відмінності такого виду описів, де динамічність забезпечується поєднанням цього параметра з іншими (гучністю, темпом, ритмом тощо). Актуалізація ІГ з широким або розширеним тональним діапазоном у поєднанні з високими різновидами спадного й висхідного тону, прискореним темпом, зміною гучності від підвищеної до високої у межах опису забезпечує пейзажним описам високий рівень ЕПП і дозволяє безпомилково класифікувати їх як динамічні.

Наступним параметром для аудитивного аналізу був тональний інтервал на стику ІГ. Визначаючи види тонального інтервалу між інтоногрупами динамічних описів, аудитори відзначали високу частоту нульового тонального інтервалу (45,15%). Наступними за числовими показниками стали негативний широкий (30,36%) та позитивний розширений (20,04%) інтервали. Зафіксована висока рекурентність його нульового різновиду в динамічних описах сприяє смисловій зв'язності й цілісності тексту.

Позитивний розширений інтервал фіксується на стику між ІГ, де кожна наступна семантично вагоміша ІГ, оформлюється високими й середніми спадними тонами, та таких ІГ, тональний рівень початку яких є середнім, підвищеним або високим, що підкреслює важливість для всього опису. Негативний широкий різновид цього параметра на аналізованій ділянці маніфестує стики між ІГ, оформленими високими алотонами висхідного тону, та ІГ із середнім або середнім зниженим/низьким тактом. Наявність негативного широкого інтервалу між ІГ у поєднанні з темпоральними модифікаціями, розширеним/широким тональним діапазоном, високими термінальними тонами, певними типами шкал

сприяє виокремленню кульмінаційних моментів опису загалом, а також віддзеркалює видову належність та впливає на підвищення рівня ЕПП до високого.

На ділянці «передтакт – такт» у динамічних описах зареєстровано високу рекурентність позитивних середнього (65,00%) та розширеного (30,00%) тональних інтервалів. Це пояснюється тим, що ці різновиди тональних інтервалів маніфестують середній та високий тональний рівні початку поступово спадної ступінчастої шкали з порушеною поступовістю, що призводить до наростання динаміки під час усної актуалізації динамічного фрагмента, чим надає значущості цій ділянці інтонаційного контуру.

На ділянці «шкала – ядро» зафіксовано нульовий, позитивний розширений та негативний середній тональні інтервали. Найрекурентнішим у динамічних описах є нульовий інтервал (31,10%). Це пояснюється початком реалізації термінального тону, який не інтенсифікує ІГ і не позначає нову чи важливу інформацію. Переважання негативного середнього інтервалу (16,80%) між перед'ядерною частиною і термінальною ритмогрупою спостерігається в ІГ зі спадним тоном, які є емоційними чи інформаційними центрами описів. Наявність розширеного позитивного різновиду інтервалу (10,66%) на аналізованій ділянці підвищує семантичну вагу певної ІГ та емоційний рівень фрагмента загалом.

Найрекурентнішим тональним інтервалом на стику ядра та затакту в досліджуваних описах є нульовий (65,00%). Цей різновид інтервалу зареєстровано в ІГ, позначених рівним або спадним тоном і низьким рівним затактом. Динамічні описи мають значні показники позитивних звуженого (17,18%), середнього (13,5%) інтервалів між ядром і затактом в ІГ, оформлених висхідним тоном. Відмінною рисою досліджуваного виду описів є наявність позитивного розширеного тонального інтервалу (12,5%), що свідчить про зростання динамічного складника. Зазначений вище вид інтервалу між ядерним складноносієм і затактом у поєднанні з модифікаціями темпу (повільний → прискорений → швидкий) і гучності (помірна → підвищена), виокремленням певних лексем спеціальним підйомом, складним інтонаційним контуром ІГ (наявність двох кінетичних тонів) надають описам емоційності, що змінюється від низького до середнього й високого рівнів.

Під час експерименту також розглядалися темпоральні особливості динамічних пейзаж-

них описів – види пауз і темп. Щодо паузації, то між ІГ аналізованих уривків зафіксовано короткі (21,05%) й перцептивні (67,36%) паузи, а їх тривалість на стиках висловлень залежить від семантичної зв'язності опису. Середні паузи є найменш частими (9,97%) у динамічних описах. Такий розподіл показників пояснюється їх динамічною природою й високим рівнем ЕПП. Тенденція до зростання частоти перцептивних пауз у досліджуваних описах пов'язана зі зростанням рівня ЕПП і динаміки описуваних подій: «*Then without warning the tempest broke. With a rapidity which, at the time, seemed incredible, and even afterwards it is impossible to realize the whole aspect of nature at once became convulsed. The waves rose in growing fury, each over topping its fellow, till in a very few minutes the lately glassy sea was like a roaring and devouring monster. White-crested waves beat madly on the level sands and rushed up the shelving cliffs; others broke over the piers, masses of sea-fog came drifting inland – white, wet clouds, which swept by in ghostly fashion, so dank and damp and cold that it needed but little effort of imagination to think that the spirits of those lost at sea were touching their living brethren with the clammy hands of death.*» [11, с. 97]. У цьому прикладі перцептивна пауза відокремлює групу підмета (*the whole aspect of nature at once became convulsed.*), чим привертає увагу слухача до неочікуваного повороту в описі, коли вся природа здригнулася від несподіваної бурхливої стихії. Іншу ІГ (*that the spirits of those lost at sea*) така пауза відокремлює від ІГ, що містить атрибутивне уточнення (*of those lost at sea*) та групу присудка (... *were touching their living brethren with the clammy hands of death.*) для інтенсифікації наступного слова або групи слів. Особливості функціонування перцептивних пауз у цій частині фрагмента опису разом із помірною гучністю, прискореним темпом, перепадом тонального діапазону від середнього до звуженого підвищують рівень його емоційності й динамічності. Виявлені особливості інтонаційної організації аналізованого опису передають емоційне напруження героїв, страх перед стихією. Ці відчуття підкріплюються також стилістичними засобами лексичного рівня мови. Тут штормові хвилі порівнюються з привидами затонулих моряків, які ніби оживають і торкаються до моряків на шхуні. Їхні дотики порівнюються із дотиком хвацьких рук смерті (*were touching their living brethren with the clammy hands of death*).

Отже, скорочення тривалості пауз і розподіл пейзажних описів на короткі ІГ сприяє переданню динаміки зміни описуваних деталей пейзажу, швидкого руху істот.

Результати аналізу темпоральних характеристик динамічних пейзажних описів свідчать про те, що їм притаманний помірний темп (36,95%). Значна ж частка прискореного (31,06%) темпу, наявність ІГ, реалізованих швидким темпом, а також невисока частота (10,36%) сповільненого різновиду сигналізують про зростання ступеня їх динамічності. Такі темпоральні характеристики у комбінації з модифікаціями гучності (помірна → підвищена) та оформлення ІГ середнім або високим спадним і висхідним тоном властиві динамічним описам із високим рівнем ЕПП. Реалізацію зазначених видів темпу демонструє такий приклад: «*They came down at Castel Benito Aerodrome in a storm of rain. Victoria was by now feeling slightly sick, and it took all her energies to accomplish her duties vis-à-vis her employer. They were driven through scurring rain to the rest-house.*» [12], який маркується помірним темпом на початку, де констатується бурхливий стан природи (... *in a storm of rain...*), та поступовим прискоренням темпу в другій половині опису (... *They were driven through scurring rain to the rest-house.*). Такі зміни темпу в поєднанні з короткими паузами між ІГ, оформленими низьким спадним тоном, виокремленням спеціальним підйомом займенника *all* та прислівника *slightly*, що підкреслює збіг підсилення дощу (*scurring rain*) з пригніченим емоційним і незадовільним фізичним станом героїні після перельоту, надають цьому опису середнього рівня ЕПП.

Розподіл числових показників модифікацій гучності в динамічних описах свідчить про рекурентність високої, підвищеної та помірної гучностей (із домінуванням останньої (45,00%)). Отримані результати аналізу пояснюються тим, що динамічність опису досягається модифікаціями високої, підвищеної й помірної гучностей, а також наповнюваністю короткими ритмічними групами та змінами швидкості руху тону в термінальній ІГ такого уривка: «*The wind rushed past my ears and blew the hair off my forehead. I could smell the salt air, sharp and tart. The surf pounded, the waves were like foamed black glass. I kicked off my rubber sandals and pounded across the sand barefoot, not minding the sharp digs of an occasional shell. My blood roared.*» [13]. Наведений приклад динамічного опису природи демонструє модифікації гучності на різних

його ділянках. Підвищена гучність у поєднанні з виокремленням семантично важливого слова спеціальним підйомом (\uparrow foamed), високими спадними тонами (...sharp and tart. ||; ...the 'waves were ·like \uparrow foamed 'black glass.||; My` blood` roared.||) та високим тональним рівнем початку фінальних ПГ опису (нічний прибіг океану) передає динаміку водного пейзажу й надає опису високого рівня ЕПП. Такі особливості його просодичного оформлення підкріплюються і лексичним наповненням, де високий емоційний ступінь фрагмента виражено метафорою (My blood roared), де кров й емоції героя порівнюються з шумом бурхливого прибою океану.

Висновки і пропозиції. Отже, висока частота помірної, підвищеної та наявності ділянок, оформлених високим її різновидом, маніфестують динамічну домінанту і підвищення ступеня ЕПП аналізованого виду описів.

Проведений аудитивний аналіз англійських динамічних пейзажних описів дозволив обґрунтувати їх інваріантну інтонаційну модель, до якої входять: середній підвищений і високий початок шкали; усічена, поступово спадна ступінчаста

і поступово спадна ступінчаста шкала з порушеною поступовістю шкали; низький і високий спадні, низький висхідний термінальні тони; широкий, розширений і середній тональний діапазон. У динамічних описах природи зареєстровано варіювання різновидів тонального інтервалу на всіх ділянках інтонаційного контуру, як-от нульовий, позитивний розширений, негативний широкий інтервал між ПГ; позитивний середній і розширений інтервал між передтактом і тактом; нульовий, позитивний звужений та негативні середній і вузький інтервали між шкалою і ядром; на ділянці «ядро – затакт» – позитивний середній і звужений тональні інтервали. Динамічність описів забезпечується наявністю перцептивних і коротких пауз, модифікаціями гучності та темпу.

Отримана інваріантна модель інтонаційного оформлення динамічного різновиду описів природи вможливує їх коректне визначення за ступенем розгортання фабульної динаміки, а також може бути використана у подальших експериментальних дослідженнях функціонування просодичних засобів під час реалізації динамічних описових текстів на матеріалі інших мов.

Список літератури:

1. Гуменюк І. Л. Експериментально-фонетичне дослідження англійських прозових описів природи. *Вісник Черкаського університету, Серія: Філологічні науки*. 2011. Вип. 213. С. 161–165.
2. Гуменюк І. Л. Систематизація ознак описів природи сучасної англійської прози. *Наукові записки. Сер. Філологічні науки (мовознавство)*. 2009. Вип. 81 (2). С. 165–169.
3. Калита А. А. Энергетика речи : монография. Киев : «Кафедра», 2016. 291 с.
4. Мозгова Я. О. Синтаксичні експресивні засоби. *Проблеми семантики слова, речення та тексту*. 2007. Вип. 19. С. 121–125.
5. Морякіна І. А., Яремко Д. П. Образи неживої природи у мовній картині світу англійців (на матеріалі романів форсайтівського циклу Дж. Голсуорсі). *Мова, культура й освіта в сучасному світі : зб. матеріалів наук.-практ. конф. до 90-річчя докт. філол. наук. проф. Романовського О. К.* Київ: Вид. центр КНЛУ, 2008. С. 162–167.
6. Насалевич Т. В. Портретний опис у різних типах тексту : дис. ... канд-та філол. наук: 10.02.04 / Одеск. гос. ун-т ім. І. І. Мечникова. Одеса, 2003. 197 с.
7. Турчин В. В., Турчин В. М. Деякі аспекти лексико-стилістичного аналізу німецького художнього тексту. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2006. Вип. 2. С. 146–148.
8. Юрков Е. Е. Метафора лингвокультурного кода «растения» в аспекте лингвокультурологии. *Вестник Воронежского государственного университета*. 2012. № 1. С. 137–141.
9. Bronte E. *Wuthering Heights*. London: Penguin Books, 1994. 279 p.
10. Montgomery L. M. *Anne of Green Gables*. Вінниця : Нова книга, 2003. 399 с.
11. Stoker B. *Dracula*. London: Penguin Books, 1994. 449 p.
12. Christie A. *They Came to Baghdad*. [CD]. Київ : ТОВ «СідіКом», 2004.
13. King S. *Selected Stories*. URL: <http://free-books.me/audio/hudozh/fantastica/63148-King-rasskazymp3> (дата звернення: 30.09.2020).

Humeniuk I. L. INTONATION PATTERN OF DYNAMIC LANDSCAPE DESCRIPTIONS IN ENGLISH PROSAIC FICTION WORKS

In the article the author gives the results of studying the role of intonation parameters in actualising English dynamic landscape descriptions. Intonation parameters that secure the dynamic nature of landscape descriptions were researched by means of the auditory analysis of the fragments selected from English literary texts. During the experiment phoneticians considered the working classification of linguistic features

of landscape descriptions, the original mechanism of different multilevel linguistic means' interaction in descriptions' realisation and the program and methodology of carrying out the experimental phonetic study. Besides widely known prosodic parameters the dynamic fragments' level of emotional-and-pragmatic potential was evaluated for the first time.

The obtained data enabled the author to distinguish the prosodic features, which let correctly define a description according to its kind (dynamic). The aforementioned features can form the invariant intonation pattern of dynamic landscape descriptions, which includes: a mid-raised and high head; a checked scale, a descending broken scale, gradually descending stepping scale; low and high falling and low rising terminal tones; wide, widened and mid pitch range of a sense group; zero, positive widened and negative wide pitch interval at the juncture of intonation groups; zero, positive mid, widened or narrowed and negative mid and narrow variants of pitch intervals within the segments of an intonation group. Dynamic nature is also secured by presence of short and perceptive pauses, modifications of loudness and tempo.

The obtained results can serve as a ground for further profound studying of English dynamic landscape descriptions in other languages.

Key words: *auditory analysis, dynamic landscape descriptions, emotional-and-pragmatic potential, intonation, intonation parameters, invariant intonation pattern, oral actualisation.*